

HISTORISK TIDSKRIFT
(Sweden)

126:1. 2006

MEDDELANDEN

Den glömda konsumtionen.

Andrahandsmarknadens betydelse speglad genom
auktionsverkens verksamhet

Kristina Lilja, Sofia Murhem & Göran Ulväng

I de ekonomiska vetenskaperna har frågorna om konsumtion alltid spelat en central roll. Framstående ekonomer som Ricardo och Smith, Keynes och Friedman har alla berört konsumtionens betydelse för den ekonomiska utvecklingen.

Ännu saknas emellertid mycket kunskap om konsumtionens utveckling och betydelse, och nu har ett nytt forskningsprojekt inletts vid ekonomisk-historiska institutionen vid Uppsala universitet, som skall belysa en tidigare ganska okänd sektor av konsumtionen, nämligen andrahandsmarknaden.

Syftet med projektet är dels att undersöka auktionsverkens betydelse inom den lokala ekonomin under 1700- och 1800-talen, dels att utifrån denna kunskap diskutera utvecklingen av konsumtionen som sådan. Till grund för studien ligger ett tidigare nästan helt outnyttjat material, så kallade auktionsprotokoll som upprättades vid varje enskild auktion och som innehåller information om säljare, vara, pris och köpare.

Genom analyser av detta innehållsrika och detaljerade material hoppas projektet kunna bidra med nya infallsvinklar på konsumtionens utseende och betydelse under de agrara och industriella revolutionerna.

Projekttagare är doktorerna Kristina Lilja, Sofia Murhem, och Göran Ulväng, och verksamma vid ekonomisk-historiska institutionen, Uppsala universitet.

De omvälvande 1700- och 1800-talen

Utgångspunkten för projektet är den stora samhällsomvandlingen under 1700- och 1800-talen. Sverige, liksom flertalet länder i Europa, förändrades genom de agrara och industriella revolutionerna. Produktionen ökade kraftigt genom nyodling, skiften, mekanisering, samt en ökad arbetsdelning och marknadsintegration kombinerad med befolkningstillväxt. Hushållens arbeten lades i allt större utsträckning ut på andra och därmed skedde en ökad

specialisering och professionalisering. Sammantaget ledde detta till en generell välständsökning i samhället, även i de lägre samhällsskikten.¹

En tidig form av hantverksmässig tillverkning för en marknad förekom i Sverige redan under 1700-talet, men det är först under 1800-talet som vi kan tala om en industriell expansion och en dramatisk ökning av utbudet av färdigproducerade varor. Efterfrågan på varor ökade i takt med att välståndet höjdes, och som flera forskare påpekat skedde också en efterfrågedemokratisering genom att de obesuttna började köpa varor på marknaden.²

Hur andrahandsmarknaden såg ut och fungerade under 1700- och 1800-talens omvandling är inte mycket känt, inte heller vilken omfattning den hade. En av få forskare som har tagit sig an ämnet är Beverly Lemire, som studerat begagnathandeln, särskilt kläder, i England. Hon menar att det under 1700-talet uppstod en andrahandsmarknad. Klädernas värde var relativt beständigt och fungerade därför som en utmärkt källa till kontanter för personer med tillfälliga ekonomiska problem. Den samlade andrahandshandeln innebar att människor fick tillgång dels till varor – att köpa eller som ersättning för andra varor – dels till kontanter som ersättning för försålda varor. Därmed öppnades en vidare marknad samt större valmöjligheter.³

Auktionsverken – en andrahandsmarknad

Att andrahandsmarknaden bör ha haft en stor betydelse är mycket troligt, och en av de institutioner där begagnade varor bytte ägare var auktionshusen.

I Sverige grundade det första auktionshuset år 1674 i Stockholm, och sedan tillkom auktionshus i snart sagt varje stad under loppet av 1700-talet.⁴ Branschen var redan från början reglerad och auktionsföretarna tilldelades privilegier inom ett visst geografiskt område.

Enligt auktionskammarförordningen skulle auktionisterna vid varje auktionstillfälle upprätta ett protokoll över vilka varor som sålts och till vilka

1. Se t ex Lennart Schön, "Marknad och industrialisering under 1800-talet", *Historisk tidskrift* 1985: 4; Christer Ahlberger, *Konsumtionsrevolutionen*, I, Göteborg 1996; Johan Söderberg, *Civilisering, marknad och våld i Sverige 1750–1870*, Stockholm 1993; Lars Magnusson, *Sveriges ekonomiska historia*, Stockholm 1996; Carl-Johan Gadd, *Den agrara revolutionen 1700–1870*, Stockholm 2000.

2. Eli Hecksher, *Sveriges ekonomiska historia*, Stockholm 1936; Ahlberger 1996; Magnusson 1996; Lennart Schön, *En modern svensk ekonomisk historia*, Stockholm 2000.

3. Beverly Lemire, "Consumerism in Preindustrial and Early Industrial England. The Trade in Second-hand Clothes", *The Journal of British Studies*, vol 27, 1988, s 1–24; Beverly Lemire, *Fashion's Favourite. The Cotton Trade and the Consumer in Britain, 1660–1800*, Oxford 1991; Beverly Lemire, *Dress, Culture and Commerce. The English Clothing Trade before the Factory, 1660–1800*, Basingstoke 1997.

4. Tidigare forskning om auktionshusen har främst handlat om dem som företag, se t ex Åke Lundell, *Auktionsverket i Stockholm*, Stockholm 1974.

priser.⁵ Vanligtvis är de mycket noggrant förda i tabellform. Här anges alltid vem säljaren är, var auktionen ägt rum och vad det rör sig om för typ av auktion. Vidare är föremålets typ och – särskilt vanligt för dyrare föremål – även utseendet eller kvaliteten antecknat. Priset på varan och vem som köpt föremålet i fråga anges också vanligen nämns även titel och varifrån de kom. Anledningen till att det upprättades noggranna protokoll var att underlätta identifieringen av köparen för den senare betalningen.

Auktionsprotokoll har i viss mån använts i studiet av spridning av litteratur,⁶ men vi menar att detta material har en större potential än så. Med detta källmaterial som grund kan vi komma åt viktiga, hittills okända delar av konsumtionen och dess roll i samhället. Den tidigare konsumtionsforskningen har i huvudsak utgått från nationalräkenskaper (på nationell nivå) och på bouppteckningsmaterial (på individ- eller gruppnivå). Bouppteckningsmaterialet utgör den huvudsakliga källan till kunskap om individers konsumtion, såväl i Sverige som utomlands.⁷ Med några få undantag har också forskningen främst inriktat sig på de högre ståndens konsumtion.

Syftet

Syftet med projektet är alltså att undersöka tidiga konsumtionsmönster på en andrahandsmarknad och att studera förändringar i samband med att den framväxande marknadsekonomin kom att underlätta för handel och köpskap. Undersökningsperioden sträcker sig mellan åren 1720–1900. Startåret motiveras med att det är önskvärt att studera auktioner och konsumtionsmönster redan före det att den tidiga manufakturindustrin fick sitt verkliga genombrott i samband med inrättandet av hallrätten 1722.⁸ Tidigare forskning har emellertid främst diskuterat fabriksstillverkade varor och den totala konsumtionen av varor har sannolikt underskattats. Här kan vi, tack vare det långa tidsperspektivet och tillgång till ett källmaterial som omfattar varor oavsett tillverkning, få en betydligt mer komplett bild av konsumtionen.

5. Lundell 1974.

6. Hans Dieter Gebauer, *Bücherauktionen in Deutschland im 17. Jahrhundert*, Bonn 1981; Robin Myers, Michael Harris & Giles Mandelbrote, *Under the Hammer: Book Auctions since the Seventeenth Century*, Newcastle 2001; Henrik Grönroos, *Då böckerna bytte ägare*, Åbo 1958; Anita Ankarcrona, *Bud på böcker. Bokauktioner i Stockholm 1782–1801*, Stockholm 1989.

7. Ahlberger 1996; Carole Shammas, *The Pre-industrial Consumer in England and America*, Oxford 1990; Jan de Vries, "Between Purchasing Power and the World of Goods. Understanding the Household Economy in Early Modern Europe", i John Brewer & Roy Porter (eds), *Consumption and the World of Goods*, London 1993; Lorna Weatherill, *Consumer Behaviour and Material Culture in Britain, 1660–1760*, London 1988.

8. Magnusson 1996.

Den rumsliga avgränsningen har bestämts utifrån en önskan om att jämföra andrahandsförsäljningen i två städer med olika invånarantal, samt på landsorten. Det bör ha funnits betydande skillnader i tillgången på konsumtionsvaror mellan stora och små städer, liksom mellan stad och landsbygd. De städer som ingår i studien är Stockholm och Enköping. Stockholm var i internationell jämförelse den enda svenska storstaden under undersökningsperioden.

Två delprojekt

Projektet är vidare uppdelat i två delar, det ena är inriktat mot auktionshusens roll i den lokala ekonomin, det andra mot konsumtion på hushållsnivå.

Delprojekt ett syftar till att utifrån arkivmaterial bestämma auktionsverkens roll inom den lokala ekonomin. Några av de frågeställningar som undersöks är: Vilken typ av auktioner genomfördes? Användes auktioner för att införskaffa likvida medel? Hur fungerade de i förhållande till generationsväxlingar? Vilken omfattning hade auktionerna i förhållande till annan handel inom den lokala ekonomin? Hur viktiga var auktionerna, och skilde sig betydelsen åt för olika samhällsgrupper? Vilka skillnader fanns mellan stad, landsort och landsbygd? Förändrades auktionens roll i den lokala ekonomin under undersökningsperioden?

I vår studie kommer vi att använda en neo-institutionell ansats. Enligt denna modell bestämmer och formar institutionerna organisationers och individers handlande. Denna kombineras med såväl positiv som normativ regleringsteori.

Delprojekt två syftar till att utifrån arkivmaterial diskutera hushållens konsumtionsmönster över tid. Några av de centrala frågeställningarna är: Vilka samhällsgrupper sålde och köpte på auktioner? Vilka föremål köpte och sålde olika samhällsgrupper? Under vilka perioder i livet köpte och sålde hushållen föremål på en andrahandsmarknad? Är det möjligt att urskilja ett livscykelmönster i detta beteende? Var auktionerna en marknad där även kvinnor köpte och sålde? Var auktionerna en marknad där de övre skikten avyttrade bruksföremål till de breda samhällsgrupperna eller var också de mer välbeställda vanligtvis köpare på denna andrahandsmarknad? Är det utifrån de föremål som olika slag av samhällsgrupper införskaffade på auktionerna möjligt att diskutera konsumtionens betydelse för social stratifiering? Även här görs jämförelser mellan stad och landsbygd samt mellan olika tider under perioden 1720–1900.

Ett flertal teoretiska perspektiv har anlagts på konsumtionen under histo-

risk och modern tid. Många forskare har diskuterat i termer av civiliseringsprocesser, med utgångspunkt i Elias arbeten.⁹ Frågan om vem som köpte kan relateras till diskussionen om modernisering, men också till efterfrågedemokratisering. Samtidigt bör inte gruppernas agerande ses som en enkel efterrapning, utan som ett uttryck för formering av den egna gruppen.¹⁰ Bourdieu har betonat att olika grupper avgränsar sig och positionerar sig gentemot andra med hjälp av sitt symboliska kapital.¹¹ Konsumtion är inte enbart ett medel för att uppehålla livhanken, utan är också ett sätt att visualisera sociala och kulturella skillnader.¹²

Ett livscykelperspektiv kommer också att tillämpas där de ekonomiska konjunkturerna kan antas ha spelat roll. En auktionsförsäljning kan också innebära att egendom realiseras i syfte att bibehålla en konstant konsumtionsnivå. Samtidigt kan auktionsförsäljningen också användas som ett sätt att omvandla ett arv till kontanter.

9. Norbert Elias, *Civilisationsteori*, del 2, Från svärdet till plikten, Stockholm 1991.

10. Ahlberger 1996.

11. Pierre Bourdieu, *Distinction*. Cambridge, MA, 1986, Pierre Bordieu, *Kultursociologiska texter*, Stockholm 1984.

12. Mary Douglas & Baron Isherwood, *The World of Goods. Towards an Anthropology of Consumption*, London, 1996.